

Türkiye’de Ekonomik İstikrarı Sağlamada Maliye Politikası Uygulamaları (Bir Ampirik Çalışma: 1980 – 2006)

Yusuf AKAN
yusufakan@yahoo.com

İbrahim ARSLAN
arслан@gantep.edu.tr

Selahattin KAYNAK
skaynak@atauni.edu.tr

The Practices of Fiscal Policy for Economic Stability in Turkey (An Econometric Study: 1980 – 2006)

Abstract

In this study we tried to examine the effects of Fiscal Policy on Economic Stability in Turkey. As well as theoretical relationship of variables such as economic stability, economic development and equitable income distributions, their development and application especially after 1980 in Turkey are also studied. This study investigates the causal relations between Fiscal Policy and Economic Stability for the economy of Turkey by using Unit root test, Regression analysis and a Vector Autoregression (VAR) model over the period of 1980-2006.

Key Words : Fiscal Policy, Economic Stability, Turkish Economy, VAR Model.

JEL Classification Codes : E62, E24.

Özet

Bu çalışmada, Türkiye’de ekonomik istikrar üzerinde maliye politikasının etkileri araştırılmaktadır. Ekonomik istikrar, ekonomik büyüme ve adil gelir dağılımı gibi değişkenler arasındaki teorik ilişkilere ek olarak özellikle bu değişkenlerin 1980 sonrasındaki gelişim seyri de incelenmektedir. Çalışmada Türkiye Ekonomisinde 1980–2006 dönemi arasında ekonomik istikrar ile maliye politikası arasındaki ilişkiler, birimkök analizi, regresyon analizi ve VAR modeli kullanılarak ekonometrik açıdan analiz edilmektedir.

Anahtar Sözcükler : Ekonomik İstikrar, Maliye Politikası, Türkiye ekonomisi, VAR modeli.

Acknowledgement

The *Abstract* of this paper is also being printed in “The Proceedings” book of 2nd International Symposium on Public Finance: Recent Fiscal Problems in Transitional Economies which was held by the Public Finance Department of the Faculty of Economics and Administrative Sciences of Kyrgyzstan – Turkey MANAS University, on October 24-27, 2007.

Beyan

Kırgızistan-Türkiye MANAS Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü tarafından 24–27 Ekim 2007 tarihleri arasında Bişkek’te düzenlenen 2. Uluslararası Kamu Maliyesi Sempozyumunda sunulan aynı başlıklı çalışmanın özeti “The Proceedings” kitabında ayrıca basılmıştır.

1. Giriş

Türkiye ve dünya ekonomileri hızla gelişen globalleşme sürecini yaşamaktadır. Bu itibarla dünyanın herhangi bir bölgesindeki ekonomik gelişmeler Türkiye’yi, Türkiye’deki gelişmeler de diğer ülkelerin ekonomilerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Türkiye son yıllarda, özellikle 1980 sonrası dönemde bir dizi kapsamlı yapısal uyum politikalarının uygulandığı bir süreçten geçmiş ve her alanında büyük dönüşümler yaşanmıştır.

1980’li yıllardan itibaren Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, meydana gelen ekonomik krizler ve bu krizlerin yaratmış olduğu sorunlar globalleşme olgusunun yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. 1980’li yıllarda uluslararası piyasada meydana gelen finansal globalleşme olgusu, ulusal finans piyasalarını birbirinden ayıran, sınırların ortadan kalkması, finans piyasalarının çeşitli kontrol ve sınırlamalardan arındırılarak uluslararası rekabete açılması, piyasaların konvertibiliteye sahip olmaları, kurların dalgalanmaya bırakılması, uluslararası sermaye akımlarının artması ve yatırım fonları ile yatırım ortaklıkları gibi yeni kurumsal yatırımların finans piyasalarındaki rolleri beraberinde getirmiştir (Bruno /Easterly,1998, s.3-26).

Türkiye ekonomisi 1980 sonrasında, dışa dönük sanayileşme ve liberalleşme politikalarıyla yönlendirilmeye başlanmıştır. 24 Ocak kararlarıyla başlayan dışa açılma sürecinden beklenen şey, ülkenin gelişmişlik düzeyi açısından daha ileri aşamalara hızlı bir şekilde geçmesini sağlayabilmektir. Ancak 1980’lerde başlayan dışa dönük sanayileşmeye ve ekonomide liberalleşmeye dayalı ekonomi politikaları, günümüze kadar devam etmiştir. Bu süreç içerisinde, hemen hemen bütün hükümetler, benzer politikaları benimsemişler ve birbirlerine yakın politika araçları kullanmışlardır. Türk lirasının konvertibilitesinden IMF’nin istikrar programlarına, ihracatı teşvik politikalarından KİT’lerin özelleştirilmesine kadar birçok uygulama, ekonomiyi liberalleştirerek ve aynı zamanda dış dünyaya açarak daha hızlı kalkınmayı sağlamak amacıyla ortaya konmuştur.

Bu çalışmada temel olarak Türkiye ekonomisinde 1980’den bu yana meydana gelen değişimler çerçevesinde, maliye politikasının araçlarının istikrarı sağlamadaki fonksiyonları belirlenmeye çalışılacaktır.

2. Ekonomik İstikrar

Ekonomik istikrar herhangi bir mal veya hizmet üretiminde veya döviz piyasasındaki fiyat ve miktarında değişimin arzu edilebilir bir düzeyde olması olarak tanımlanabilir.(www.politics.ankara.edu.tr/~kibritci).

Devlet, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek ve ekonomik dalgalanmalarla mücadele edebilmek için politika belirlemek durumundadır; özellikle enflasyonist baskının yoğun bir şekilde yaşandığı dönemlerde ekonominin istikrara kavuşması için, maliye politikaları uygulanmaktadır (Musgrave, 1980: 69–87).

Devletin ekonomideki fonksiyonlarından birisi de ekonomik istikrarın sağlanmasıdır. İktisadi istikrarla fiyat istikrarının sağlanması yanında ekonominin tam istihdam düzeyinde devamlı olarak dengede bulunması anlaşılmaktadır. Bu nedenle iktisadi istikrar, tam istihdam düzeyinin dinamik bir düzeyde olmasından dolayı devamlı hareket halinde bulunan bir ekonomide fiyat istikrarının sağlanması ve korunmasıdır (Türk, 1989: 73).

Ülkede reel gelirin büyümesi, enflasyon, işsizlik, ödemeler bilançosunun durumu gibi büyüklükler aynı zamanda makro ekonominin ilgi alanını oluşturmaktadır. Bu anlamda ekonomideki makro ekonomik değişkenlerdeki istikrarın ekonomik istikrar ile olan yakın bağı ortaya çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle bir ekonomide ulaşılmak istenen amaçları, tam istihdamın sağlanması, fiyatlar genel düzeyindeki istikrarın sağlanması, dış ödemeler dengesinin sağlanması ve ekonomik büyümenin istikrarlı bir şekilde gerçekleştirilmesi olarak sıralanabilir. Bu amaçların gerçekleştirilmesinde devletin rolünü ve ekonomideki rolünü göz ardı etme olanağı yoktur. Zira istikrar politikası ancak uygulanan maliye politikası araçlarıyla mümkün olabilir (Eren, 1993: 1-4).

Dünya ekonomisi 1970'lerin başında yaşadığı ekonomik bunalım sonucu yeni bir yapılanma dönemine girmiştir. Türkiye ekonomisi de yeni dünya düzeni olarak adlandırılan bu yeni yapıya 1980 yılından beri uyguladığı maliye politikaları ile uyum sağlamaya çalışmaktadır. Bu süreç içerisinde, 1980, 1983, 1984, 1994, ve sonuncusu 1999 yılında olmak üzere 5 stand-by anlaşması imzalamıştır. 1999 yılında imzalanan stand-by anlaşmasının 2001 yılında başarısızlıkla sonuçlanması sonucu Türkiye tarihindeki büyük ekonomik krizlerden birini yaşamıştır (Yıldırım, 2001: 1).

3. Maliye Politikası

Günümüzde maliye politikasının sınırları genişlemiş ve bu anlamı ile maliye politikası, kamu ve özel sektör faaliyetleri ve hatta uluslar arası mali faaliyetlerin ekonomide meydana getirdiği etkileri inceleyen önemli bir iktisat politikası aracı haline gelmiştir. Maliye politikası devletin kamu giderleri, vergiler ve borçlanmalar şeklindeki mali araçlarıyla yaptığı tüm müdahaleleri de kapsamaktadır.

Başka bir açıdan maliye politikası, devletin sahip olduğu mali araçları, fiyat istikrarını, tam istihdam, ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi, adil gelir ve servet dağılımını sağlamak ve konjonktürel dalgalanmalardan arınmış istikrarlı bir ekonomik yapıyı korumak amacıyla kullanılması olarak tanımlanabilir (Akdoğan, 1993: 389). Ekonomik gelişme ve büyümede ulaşılmak istenen temel hedefler olduğu göz önüne alınacak olursa, bu temel hedeflere ulaşılmada kullanılacak maliye politikası araçlarının da önemi açıkça ortaya çıkmaktadır.

Genel anlamda, bir ekonomide istikrarın sağlanabilmesi öncelikle fiyatlar genel seviyesinde istikrarın sağlanması ve tam istihdam seviyesinin sağlanmasına bağlıdır. Ekonomik istikrar amaçlarının aynı zaman da gerçekleştirilmesi pek mümkün olmamaktadır. Çünkü, bu iki amaç arasında sürekli bir çelişki vardır. Ekonomi eğer büyük çapta işsiz kitlelerine sahip ise ve bunu yanında haksız kazançlara, kamu gelir kayıplarına, yatırım ve ödemeler dengesinin olumsuz etkilemesine ve daha pek çok soruna yol açan enflasyon olgusu yaşıyorsa, ekonominin bu sorunlarından kurtarılarak istikrara kavuşturulması gerekmektedir (Eker, 1996: 283).

Maliye politikası, bir ekonomide temel makro ekonomik amaçlara ulaşmak için kamu harcamaları ve gelirlerinin büyüklük ve bileşiminde yapılması gereken düzenlemelerdir. Günümüz devletlerinin en büyük problemi ve maliye politikasının en önemli amacı, dengeli bir kalkınma düzeyinin sağlanması ve korunmasıdır (Altınışık, 1998: 292).

4. Ekonometrik Analiz

4.1. Modelin Tanımı

Dünya genelinde 1960'lı yıllarda başlayan devletleştirme hareketleri 1980'li yıllarda yerini liberal politikalara bırakmış, kaynakların etkin kullanımı ve özel girişimin daha fazla kâr elde

etme güdüsüne dayalı olarak ortaya çıkan uluslararası rekabete dayalı üretim politikaları, küreselleşme olgusunu gündeme getirmiştir.

Bu çalışmada ekonomik istikrarı yakalamada maliye politikasının etkinliğini açıklanmaya çalışılmaktadır. Maliye politikasının ekonomik istikrar konusunda hemen herkesin üzerinde durduğu temel konular; enflasyonu aşağıya çekmek, yatırımları canlandırıp işsizliği azaltmak ve gelir dağılımını iyileştirmek olarak ele alınabilir (Tunçsiper, 1999: 297).

Türkiye’de özellikle 1990 sonrası dönem, kamu borç oranının hızla arttığı bir dönem olarak görülmektedir. Kamu sektöründe öncelikli hedefin mali disiplin olduğu bu dönemde esas olarak sıkı maliye politikalarının genişletici etkilerine güvenildiği, bu çerçevede uygulanan maliye politikasının ise sadece borç sorununun çözümüne odaklandığı görülmektedir. Sıkı maliye politikası uygulamaları ile 1994 yılından itibaren kamu bütçesinde sürekli faiz dışı bütçe fazlası verilmesine rağmen, kamu borç oranının azaltılmasında henüz bir başarı sağlanamamıştır. Bu nedenle sürekli daraltıcı politikaların uygulandığı bu dönemde, yukarıda yapılan tanım kapsamında hangi yıllarda görece olarak büyük bütçe değişiklikleri yaşandığının belirlenmesi ve bu yıllarda uygulanan politikaların harcama gelir bileşiminin tespit edilerek, borç oranının düşürülmesinde ne ölçüde başarılı olduklarının değerlendirilmesi önemli olmaktadır (Göker, 2005: 171).

McCallum (1984)’de ard arda yüksek reel faiz yaşandığı dönemlerde, borç stokunun ekonomi genelinden daha yüksek oranda büyüebileceğini ve borç stokunun GSYİH’a oranı çok yüksek sınırsız değerlere ulaşabileceğini vurgulanmıştır. Başka bir deyişle sürekli verilecek faiz dışı bütçe açıklarının (FDBA) ile tutarlı olmadığı ifade edilmiş ve belli dönemlerde faiz dışı bütçe fazlası verilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Ancak, Barro (1989) ve Kremers (1989) böyle bir olasılığın çok anlamlı olmadığını belirterek faiz dışı için bir sınır üzerinde çalışmıştır. Buiter (1985) sürdürülebilir politikayı kamu sektörünün net değerinin üretime oranının mevcut değerinde tutabilen politikalar olarak görmektedir (Ergün, 2005: 26).

Göker (2005) ekonomide meydana gelen bütçe açıklarının azaltılmasında ya da kamu borç oranının düşürülmesinde kamu harcamalarında sağlanan tasarrufun önemi üzerinde durularak, özellikle transfer harcamalarının kısılması, kamu istihdamının ve ücretlerinin düşürülmesi önerilmektedir.

XIX. yüzyılın başlarından itibaren yaşanmaya başlanan ekonomik bunalımların 7-10 senelik devrelerde düzenli bir biçimde tekrarlanması, devlet bütçelerine bu devri hareketleri hafifletmek şeklinde bir iktisadi fonksiyon yüklenmesine neden olmuştur. Bu gelişme, daha sonraları devri bütçe görüşünün doğmasına yol açmıştır. İktisadi hayatın refah devrelerinde sağlanan bütçe fazlaları ile depresyon zamanlarının bütçe açığını finansmanı sağlanmaya çalışılmıştır (Türk, 1983; 296). Devri bütçe görüşünü ve bu görüşü dayanan uygulamaları, bütçenin bir iktisadi politika aracı olarak benimsenmesinin ilk sonuçları olarak değerlendirmek mümkündür (Kumcuoğlu, 1976: 20).

Bu çalışmada maliye politikasının uygulanmasının bir sonucu olarak ekonomide ortaya çıkan belirsizliği de içeren model kullanılmıştır:

Kurulan ekonometrik model şöyledir.

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_{1t} - X_{2t} + X_{3t} + u_t \quad (1)$$

Modelde kullanılan değişkenler şöyle sıralanabilir;

Y_t enflasyonu tüketici fiyat indeksi olarak,

X_{1t} transfer harcamaları,

X_{2t} iç borçlar,

X_{3t} dış borçlar.

4.2. Veri Seti

Bu çalışma, 26 yıllık (1980–2006) dönem içinde maliye politikasının uygulanmasıyla iktisadi bir istikrar sağlanıp sağlanmadığını açıklamaya çalışılmaktadır. Bunu yerine getirilirken birim kök testi yapılmaktadır. Birim kök testinin yapılması için uygulanan model şöyledir:

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + U_t \quad (2)$$

Ampirik araştırmalar, düzey olarak birçok zaman serisinin durağan olmadığını ve genellikle birinci dereceden bütünlük olduğunu gösterir. Durağan olmayan zaman serilerinin varyansı, gözlem sayısı sonsuza giderken sonsuza yaklaşması nedeniyle, ekonomik ilişkilerin irdelenmesinde gerçeği yansıtmaz. Bu nedenle durağan olmayan değişkenlere sahip denge teorileri, bir araya gelen değişkenlerin bileşiminin durağanlığına ihtiyaç duyulmaktadır.

4.3. Bulgular

Türkiye’de enflasyon ile maliye politikasının bir göstergesi olarak transfer harcamaları, iç borçlar ve dış borçlar arasındaki ilişkileri tahmin etmek için, ADF birim kök testi uygulanarak model tahmininde yer alan verilerin zaman içinde durağan olup olmadıkları araştırılmıştır. Tablo 1, ADF birim kök testi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo: 1
ADF Birim Testi Sonuçları

Değişken Adı		Sabitli	Sabitli/Trendli
LTHO		-3.8991(1)	-3.8441(1)
LİBO		-3.89611(1)	-3.9484(1)
LDBO		-2.9162(1)	-3.2009(1)
LTEFE		-0.3956(2)	-1.140(2)
Krit. Değerler	a=%1	-3.7630	-4.490
	b=%5	-3.0048	-3.657
	c=%10	-2.6422	-3.281
Δ LİBO		-9.7564	-9.6456
Δ LDBO		-3.7346	-6.0528(2)
Δ TEFE		-4.2218(3) ^(a)	-5.7931(3) ^(a)
Δ LTHO		-3.9877	-6.9522 ^(a)
Krit. Değerler	a=%1	-3.7857	-4.494
	b=%5	-3.0140	-3.652
	c=%10	-2.6460	-3.266

^(a): % 1 anlamlılık düzeyinde değişkenin durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 1’de yer alan LİBO, LDBO, LTHO ve LTEFE değişkenlerine ilişkin ADF test istatistikleri hem sabitli hem de sabitli / trendli modelde mutlak değer olarak MacKinnon kritik değerleri ile karşılaştırılmıştır. THO ile ilgili değişkenler durağan olarak bulunmuştur. TEFE, LİBO ve LDBO ile ilgili değişkenler seviye değerlerinde durağan bulunamamıştır. Eğer seriler seviyelerinde durağan değilse farkları alınmak suretiyle durağan hale getirilmektedirler. Bu amaçla değişkenlerin birinci farkı alınmıştır.

Ele alınan olaylar arasında belirlenen ilişkilerin teorik olarak gösterilmesi regresyon analizi ile yapılmaktadır. Regresyon analizi birden fazla değişken ve bunlar arasındaki bağıntıların incelenmesinde kullanılan bir yöntemdir. Çalışmada kullanılan tefe ile tho, ibo ve dbo değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için, (1) nolu denklem EKK yöntemiyle regresyona tabi tutulmuşlardır. Tahmin sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

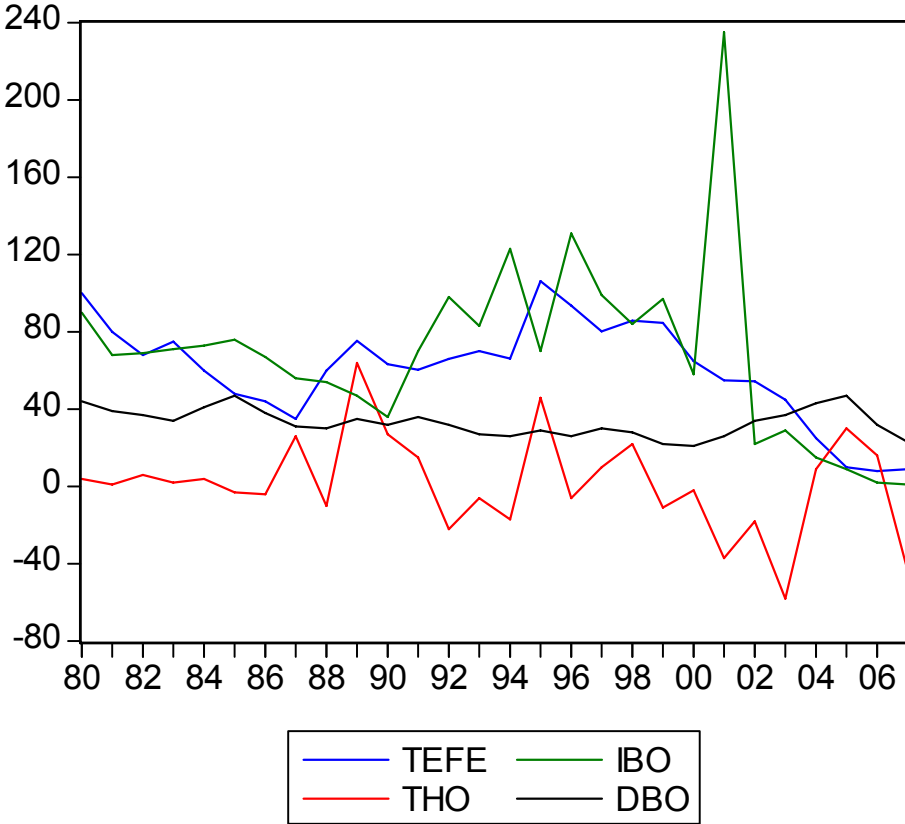
Tablo: 2
Tahmin Sonuçları

Bağlı Değişkenler: D(tefe)				
Metod: En Küçük Kareler				
Örnekleme: 1980-2006				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-Testi	Anlamlılık Düzeyi
D(İBO)	-0.027131	0.050677	-0.535371	0.5989
D(DBO)	-0.141047	0.554662	-0.254294	0.8022
THO	0.119571	0.114018	1.548702	0.0082
C	-2.182141	3.219799	-0.677726	0.5066
R-squared	0.805743	Mean dependent var		-1.772727
Adjusted R-squared	-0.660633	S.D. dependent var		14.30259
S.E. of regression	14.77142	Akaike info criterion		8.386231
Sum squared resid	3927.508	Schwarz criterion		8.584603
Log likelihood	-88.24855	F-statistic		1.562708
Durbin-Watson stat	1.992879	Prob(F-statistic)		1.646520

Regresyonun sonuçları tablodaki gibi tahmin edilmiştir. Bu sonuçlara göre, 1980-2005 döneminde Türkiye açısından Maliye politikası ile ekonomik istikrarı temsil edilen değişkenleri arasındaki ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır. Tablodaki sonuçlara göre, THO değişkenine ait parametre tahmini % 1 önem düzeyinde istatistik açıdan anlamlıdır. Diğer değişkenlere ilişkin parametre tahminleri anlamlı bulunmamıştır.

Regresyon analizinden sonra değişkenlere arasındaki ilişki grafiksel olarak aşağıda sunulmuştur:

Grafik: 1



Grafikten bütün değişkenlere birbiriyle doğrusal yönde bir ilişki içinde olduğu görülmektedir.

5. Sonuç

Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullarda, ekonominin makro dengelerinin düzeltilmesi kadar gelir dağılımı sorunlarına çözüm üretilmesi de önem kazanmaktadır. Bu çerçevede, devletin ekonomideki rolünü yeniden ve doğru tanımlayarak ekonominin kaynaklarını yatırımlara ve üretime yönlendirmek gerekmektedir.

Hızla gelişen ve değişen ekonomik hayatın içinde devletin topluma karşı yükümlülükleri artmaktadır. Artan bu yükümlülükler karşısında devletin topluma sunduğu hizmetlerde de olumlu gelişmeler görülmektedir. Bununla birlikte 21.yy' a girerken devletin yapısı, büyüklüğü ve görevleri konusunda oldukça önemli tartışmalar yapılmaktadır. Devleti giderek küçülmesi, müdahalelerini

azaltması ve görevlerini en az seviyeye indirmesi gereği toplumu oluşturan tüm kesimlerde ele alınarak değerlendirilmektedir. Devlet büyüklüğünün ve olması gerektiği fonksiyonlarının giderek azaltılması ve özelleştirme faaliyetlerinin artırılması bugünün en önemli konusu haline gelmiştir. Milli ekonomi içinde kamu kesiminin payının azaltılması ekonomik ve sosyal açıdan önemli sonuçlar ortaya koyacaktır. Devlet, ekonomik ve sosyal hayata müdahaleden kendisini çekerse kısa ve uzun dönemde ortaya çıkacak sorunların şimdiden tartışılması gerekmektedir.

Yapılan çalışmada, enflasyon oranları ile transfer harcamaları arasındaki etkileşim doğru yönde görülmüştür.

Kaynakça

- AKDOĞAN, Abdurrahman (1993), *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- ALTINIŞIK, İsa (1998), “Enflasyonu Önlemede Maliye Politikası Araçlarının Etkinliği”, *Selçuk Üniversitesi, Karaman İ.İ.B.F. Dergisi*, C. 1.
- AYTAÇ, Eker (1996), *Kamusal Maliye*, Doğu Matbaacılık, Ankara.
- BRUNO, Michael and William EASTERLY (1998), “Inflation Crises and Long-run Growth”, *Journal of Monetary Economics*, Volume 41, Issue 1, February.
- ERGÜN, Mine (2005), “Sürdürülebilir Maliye Politikası ve Maliye Politikasının Ekonomik Aktivite Üzerine Etkileri: AB Uyum Sürecindeki Türkiye Örneği ve AB Ülkeleri Deneyimleri”, *Uzmanlık Tezi*, D.P.T. Yayınları, No: 2684.
- GÖKER, Zeliha (2005), “Kamu Borç Stokunun Azaltılmasında Maliye Politikalarının Rolü”, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 10.
- GUJARATI, D.N. (1999), *Temel Ekonometri*, Çev. Ü. Şenesen ve G.G. Şenesen, Literatür Yayınları, İstanbul.
- MUSGRAVE, A.Richard (1987), *Kamu Maliyesi Teorisi II*, Çev: O. Şener, Marmara Üniversitesi Yayını, No: 452, İstanbul.
- TARI, R. (2001), *Ekonometri*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- TUNÇSİPER, Bedriye (1999), “Makro Ekonomik İstikrarın Sağlanmasında Maliye Politikasının Yeri ve Önemi”, *Erciyes Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı:15.
- TÜRK, İsmail (1989), *Maliye Politikası*, Türkmen Yayınları, İstanbul.
- <www.politics.ankara.edu.tr/~kibritci>, 28.09.2007.
- YILDIRIM, Erhan ve YILDIRIM, Refia (2001), “1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”, *16. Maliye Sempozyumu*.

Ek: 1 Standart Şokların Analizi

